

แนวคิดนิเวศสำนึก: การวิเคราะห์วรรณกรรมเยาวชน
เรื่องเจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบง
ของกิตติศักดิ์ ศรีแก้วบวร
Ecological Conscience: An Analysis of Children's
Literature on "Jao Nu Phu Phithak Haeng Ko Libong"
by Kitisak Srikaewboworn

วัลภา ชารเวท (Wanlapa Tarawet)¹

มารศรี สอทิพย์ (Marasri Sorthip)²

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดนิเวศสำนึกที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนเรื่องเจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบง ของกิตติศักดิ์ ศรีแก้วบวร โดยใช้ทฤษฎีการวิจารณ์เชิงนิเวศ ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมเยาวชนเรื่องเจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบงปรากฏแนวคิดนิเวศสำนึกภายใต้กระบวนการที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ 2 ลักษณะ คือ 1) การมองโลกแบบองค์รวมความสัมพันธ์ที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ คือ ธรรมชาติคือที่พึ่งพิงในการดำรงชีวิตของมนุษย์โดยธรรมชาติให้อาหารหล่อเลี้ยงชีวิตและช่วยปรับสมดุลในระบบนิเวศ ธรรมชาติในฐานะพื้นที่แห่งการเยียวยาและสร้างความสุข ธรรมชาติในฐานะพื้นที่แห่งการเรียนรู้ และธรรมชาติในฐานะเพื่อนร่วมโลกของมนุษย์ อันแสดงให้เห็นว่ามนุษย์ปฏิบัติต่อธรรมชาติด้วยความรักและเอื้ออาทร ตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมร่วมกันพิทักษ์และอนุรักษ์ธรรมชาติ ตลอดจนการปลูกฝังจริยธรรมสิ่งแวดล้อมผ่านหลักคำสอนทางศาสนา 2) มนุษย์เป็นศูนย์กลางความสัมพันธ์ที่เป็นภัยกับธรรมชาติ คือ มนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติ

¹ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Master Degree Student in the Thai Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University;

*Corresponding author, E-mail: wanlapa.ta@kkumail.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Assistant Professor in the Thai Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University

ระบบทุนนิยมสัตว์คือสินค้าที่ถูกล่าและทำร้ายโดยมนุษย์ มนุษย์ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างไร้ขีดจำกัด และมนุษย์คือผู้สร้างมลพิษ

วรรณกรรมเยาวชนเรื่องเจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบงเป็นวรรณกรรมเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติที่มุ่งปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์ธรรมชาติให้กับเยาวชน นำเสนอกระบวนการทัศน์ของเด็กรุ่นใหม่ที่ทำให้ความสำคัญกับธรรมชาติ เรียนรู้ และตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นโดยการปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตให้สอดคล้องและกลมกลืนกับธรรมชาติเพื่อการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์และธรรมชาติอย่างสันติและยั่งยืน

คำสำคัญ : แนวคิดนิเวศสำนึก, วรรณกรรมเยาวชน, เจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบง, กิตติศักดิ์ ศรีแก้วบวร

Abstract

This article aims to examine the concept of ecological conscience of Jao Nu Phu Phithak Haeng Ko Libong by Kitisak Srikaewboworn. It is a children's literature that utilizing the theory of ecocriticism. The study's findings indicate that the novel embodies the concept of ecological conscience within two paradigms of human-nature relationships.

1) Holistic and Symbiotic Relationship with Nature: The narrative promotes a holistic view of the world and a friendly relationship with nature, portraying it as a refuge for survival. It emphasizes that nature provides nourishment, balances the ecosystem, serves as a space for healing and happiness, and offers a learning environment. The novel depicts humans as co-creators with nature, treating it with love and generosity, being aware of environmental problems, and actively participating in the protection and conservation of nature. Additionally, it instills environmental ethics through religious doctrines.

2) Anthropocentric and Exploitative Relationship with Nature:

The novel also presents the perspective that humans dominate nature, particularly within the context of capitalism, where animals are commodified, hunted, and exploited. This paradigm highlights the limitless exploitation of natural resources and the human role in creating pollution.

The children's literature; Jao Nu Phu Phithak Haeng Ko Libong is a nature conservation narrative aimed at fostering ecological conscience in youth. It advocates for a paradigm shift in the new generation, encouraging children to value nature, become aware of environmental issues, and adapt their lifestyles to align with and respect the natural world. This approach aims to promote peaceful and sustainable coexistence between humans and nature.

Keywords: Ecological Conscience, Children's Literature, Jao Nu Phu Phithak Haeng Ko Libong, Kitisak Srikaewboworn

1. บทนำ

ปัจจุบันปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องใกล้ตัวที่ทุกคนต้องให้ความสนใจอย่างจริงจัง เพราะผลกระทบที่เกิดจากปัญหาสิ่งแวดล้อมในอดีตได้ให้บทเรียนอย่างสาสมกับมวลมนุษยชาติ รวมทั้งได้ส่งสัญญาณอย่างชัดเจนว่าหากมนุษย์ยังไม่ปรับท่าทีและพฤติกรรมที่ได้กระทำต่อสิ่งแวดล้อมให้ต่างไปจากที่ทำอยู่ในปัจจุบันแล้ว โอกาสที่มนุษย์และสิ่งแวดล้อมจะต้องเสื่อมโทรมและสูญสลายไปจากโลกใบนี้ด้วยกันทั้งสองฝ่ายมีความเป็นไปได้อย่างสูงยิ่ง (วรวิฐ โธมรัตน์พันธ์, 2551: 5) ซึ่งสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมก็คือมนุษย์ ดังที่บลูเอลล์ (Buell, 1995, p. 2 อ้างถึงใน วศินรัฐ นวลศิริ, 2562: 8) กล่าวว่า รากฐานของปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากมุมมอง คุณค่า ความคิด ความเชื่อ โลกทัศน์ และทัศนคติต่อธรรมชาติที่สร้างความชอบธรรมในการแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยบลูเอลล์ได้เสนอแนวคิด “จินตนาการสิ่งแวดล้อม” ซึ่งหมายถึงการรับรู้และความ

ตระหนักถึงความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงเกี่ยวพันกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เพื่อแสดงให้เห็นแนวทางในการปรับเปลี่ยนการมองโลกอันเป็นหนทางที่จะบรรเทาปัญหาสิ่งแวดล้อมและความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติให้ดีขึ้น ด้วยเหตุนี้นักวิชาการจึงหันมาให้ความสนใจและให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาสีเขียวสิ่งแวดล้อม เสนอให้ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์และวิถีการดำรงชีวิต ปฏิบัติต่อธรรมชาติใหม่จากที่เคยยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentrism) สู่การมองโลกแบบองค์รวม (Holistic Paradigm) เพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ยั่งยืน โดยกระแสการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมได้ถูกนำเสนอผ่านสื่อหลายช่องทางหนึ่งในนั้นคือวรรณกรรม

งานวรรณกรรมมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นกับโลกกายภาพอันรวมถึงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (พชรวรรณ บุญพร้อมกุล, 2562: 377) ซึ่งวรรณกรรมสะท้อนประสบการณ์ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมของบุคคลและชุมชนที่เผชิญกับปัญหาต่างๆ การศึกษาวรรณกรรมในแง่มุมสิ่งแวดล้อมสามารถช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจสาเหตุของปัญหาพร้อมแนวทางการแก้ไขผ่านมุมมองของนักเขียน (วศินรัฐ นวลศิริ, 2562 : 7) ดังนั้นการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมในวงการวรรณกรรมจึงนำไปสู่การศึกษาวรรณกรรมด้วยมุมมองใหม่ที่ทำให้มีความสำคัญกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายใต้ทฤษฎีที่เรียกว่า Ecocriticism

Ecocriticism หรือ การวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นแนวคิดและทฤษฎีที่ศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรม โดยใช้ความรู้ด้านนิเวศวิทยาและแนวคิดสิ่งแวดล้อมนิยามมาเป็นพื้นฐานในการศึกษา (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2556: 40) ซึ่งการวิจารณ์วรรณคดีแนวนิเวศสำนึก มุ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ความสำคัญกับวรรณคดีที่นำเสนอเรื่องราวของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือที่เรียกว่า Nature Writing เน้นเรื่องปัญหาจริยธรรมของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ตระหนักถึงการเปลี่ยนย้ายของกระบวนทัศน์จากมนุษย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาลสู่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของโลกธรรมชาติ (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2559) นอกจากนี้คารินท์ ประดิษฐ์ทัศนีย์ (2559: 11) ยังกล่าวว่า การวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นความพยายาม “สร้างความเข้าใจ” ที่เกี่ยวกับทัศนคติ ความเชื่อ ความคิดที่มนุษย์มีต่อตนเอง ธรรมชาติ และความสัมพันธ์ของตนกับธรรมชาติแวดล้อมที่มีผลโดยตรงต่อพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งอื่นๆ รอบตัว และเกี่ยวข้องกับวิกฤตสิ่งแวดล้อมอย่างแยกออกจากกันไม่ได้ โดยภาพของสิ่งเหล่านี้ศึกษาได้จากภาษาและวรรณกรรม

วรรณกรรมเรื่องเจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบงของกิตติศักดิ์ ศรีแก้ววร (2565) เป็นวรรณกรรมเยาวชนที่เขียนขึ้นจากความอาลัยต่อการจากไปของพะยูนน้อย “มาเรียม” เมื่อปี 2562 ซึ่งผู้เขียนได้นำเสนอภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางทะเล การเรียนรู้ การดำรงชีวิตของพืชและสัตว์หลากหลายชนิดผ่านการท่องเที่ยวไปในสถานที่ต่างๆ ของ ตัวละครหลักที่เป็นเด็กคือ อันดาและเพื่อนๆ รวมถึงนำเสนอปัญหาสิ่งแวดล้อมทางทะเล ที่มีสาเหตุสำคัญมาจากมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาขยะ การลักลอบล่าพะยูนและสัตว์อื่นๆ เพื่อการค้า นอกจากนี้ยังสอดแทรกจริยธรรมสิ่งแวดล้อมผ่านพฤติกรรมของตัวละคร โดยเฉพาะการปลูกฝังจิตสำนึกให้เด็กรุ่นใหม่มีความรักและเอื้ออาทร เห็นคุณค่าและความสำคัญของธรรมชาติได้อย่างน่าสนใจ ดังนั้นผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาแนวคิดนิเวศสำนึก ที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง เจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบง ของกิตติศักดิ์ ศรีแก้ววร เพื่อแสดงให้เห็นถึงบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ กระตุ้นเตือน ให้ตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม และปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติ ตลอดจน การคาดหวังในการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในลักษณะที่เป็นมิตรเพิ่มมากขึ้นในอนาคต

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาแนวคิดนิเวศสำนึกที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนเรื่องเจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบง ของกิตติศักดิ์ ศรีแก้ววร

3. ขอบเขตของการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์วรรณกรรมเยาวชนเรื่อง เจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบง ของกิตติศักดิ์ ศรีแก้ววร ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2564 ในที่นี้ผู้วิจัยจะใช้ฉบับที่ตีพิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2565 โดยใช้กรอบแนวคิดนิเวศสำนึก

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกวรรณกรรมเรื่องเจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบง

มาวิเคราะห์ เนื่องจากเป็นวรรณกรรมสี่เขียว หรือวรรณกรรมเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติที่มุ่งปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กับเยาวชน ดำเนินการวิจัยด้วยวิธีการศึกษาค้นคว้าและวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการสำรวจและรวบรวมข้อมูลจากงานวิจัย บทความและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจารณ์เชิงนิเวศวิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัยอ่านทำความเข้าใจและตีความตีความตามมุมมองการวิจารณ์เชิงนิเวศภายใต้กรอบแนวคิดนิเวศสำนึก โดยเน้นให้ความสำคัญกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในตัวบทวรรณกรรม รวมถึงความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันแสดงให้เห็นถึงแนวคิดนิเวศสำนึกที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง เจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบง ของกิตติศักดิ์ ศรีแก้วบวร และนำเสนอผลการวิจัยโดยการพรรณานาวิเคราะห์ (Analytical Description)

5. ผลการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาแนวคิดนิเวศสำนึกที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง เจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบง ของกิตติศักดิ์ ศรีแก้วบวร ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมเยาวชนเรื่องเจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบงปรากฏแนวคิดนิเวศสำนึกที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ 2 ลักษณะ คือ 1. การมองโลกแบบองค์รวมความสัมพันธ์ที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ 2. มนุษย์เป็นศูนย์กลางความสัมพันธ์ที่เป็นภัยกับธรรมชาติ ดังผลการศึกษาต่อไปนี้

5.1 การมองโลกแบบองค์รวมความสัมพันธ์ที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ

การมองโลกแบบองค์รวม (Holistic Paradigm) เป็นกระบวนทัศน์ที่เชื่อว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มีชีวิตอยู่ใต้กฎเกณฑ์ของธรรมชาติและมีสภาวะแบบเดียวกับธรรมชาติ ธรรมชาติและมนุษย์ต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ในวรรณกรรมเยาวชนเรื่องเจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบงได้นำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ ภายใต้กระบวนทัศน์ที่มนุษย์มองโลกแบบองค์รวมแสดงถึงความสัมพันธ์ที่มนุษย์เป็นมิตรกับธรรมชาติเห็นคุณค่าและความสำคัญของธรรมชาติ โดยวรรณกรรมนำเสนอ 4 ประเด็น ได้แก่ ธรรมชาติคือที่พึ่งพิงในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ธรรมชาติในฐานะพื้นที่แห่งการเยียวยาและสร้างความสุข ธรรมชาติในฐานะพื้นที่แห่งการเรียนรู้ และธรรมชาติในฐานะเพื่อนร่วมโลกของมนุษย์

5.1.1 ธรรมชาติคือที่พึ่งพิงในการดำรงชีวิตของมนุษย์

ธรรมชาติคือที่พึ่งพิงในการดำรงชีวิตของมนุษย์ มนุษย์มีชีวิตอยู่ได้ก็ด้วยอาศัยธรรมชาติ ดังที่ นงนภัส ศุภัญญู เทียงกมล (2554: 31) กล่าวว่ามนุษย์พึ่งพิงอาศัยธรรมชาติในการดำรงชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตมีความเกี่ยวข้องกันจนไม่อาจจะแยกออกจากกันได้ ทั้งนี้เพราะธรรมชาติคือแหล่งก่อเกิดของสิ่งที่มีชีวิต หรืออาจกล่าวได้ว่าทุกชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ วรรณกรรมยาวชนเรื่องเจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบง นำเสนอให้เห็นว่าธรรมชาติคือที่พึ่งพิงในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ได้แก่ ธรรมชาติให้อาหารหล่อเลี้ยงทุกชีวิต และธรรมชาติช่วยปรับสมดุลในระบบนิเวศ

(1) ธรรมชาติให้อาหารหล่อเลี้ยงทุกชีวิต

ธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ กล่าวคือธรรมชาติช่วยให้ทุกชีวิตสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยการเป็นอาหารคอยหล่อเลี้ยงทุกชีวิตให้เจริญเติบโต ด้วยเหตุนี้ธรรมชาติจึงมีความสำคัญต่อมนุษย์และทุกสรรพชีวิตที่อาศัยอยู่ในโลก ซึ่งในวรรณกรรมได้กล่าวถึงความหัตถ์ของธรรมชาติอันเกิดจากบ่อน้ำจืดที่ผุดขึ้นกลางทะเลเป็นแหล่งน้ำที่หล่อเลี้ยงชีวิตของคนบนเกาะลิบงมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษอันแสดงถึงความผูกพันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่มีมาอย่างยาวนาน ความว่า น้ำจืดผุดขึ้นจากชั้นใต้ดินไหลออกมาเป็นสายแทนที่น้ำทะเล ที่น้ำทั้งกล้วนนั้นก็คือ เป็นน้ำที่ใสสะอาด และสามารถดื่มกินได้ โดยชาวประมงที่เกาะลิบงใช้อาศัยดื่มกินมาตั้งแต่บรรพบุรุษนานกว่าสองร้อยปี (เจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะ ลิบง: 52-53) นอกจากนี้ผู้เขียนยังนำเสนอให้เห็นถึงการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่อยู่ได้ด้วยการอาศัยสิ่งมีชีวิตอื่น ไม่ว่าจะเป็นพืช หรือสัตว์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนมาจากธรรมชาติ ความว่า

“ธนาคารปู” ซึ่งกลุ่มชาวบ้านรวมตัวกันก่อตั้งขึ้นเพื่อรับซื้อปูม้า ปูดำ ที่มีไขนอกกระดองมาเพาะเลี้ยงกระทั่งไข่ฟักเป็นตัว เมื่อลูกปูแข็งแรงโตแล้วจึงนำไปปล่อยลงทะเลให้เป็นแหล่งอาหารของคนในชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป (เจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบง: 48)

การจัดตั้งธนาคารปูของชาวบ้านในชุมชนเกาะลิบงไม่ใช่เพียงเพื่อการดำรงชีวิตของตนเท่านั้น แต่ยังเป็นการดำรงไว้ซึ่งความสมดุลของระบบนิเวศ สะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์และธรรมชาติต่างเป็นส่วนหนึ่งในระบบนิเวศที่ต้องเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

อันแสดงถึงจิตสำนึกเชิงนิเวศที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ ตัวบทชี้ให้เห็นว่ามนุษย์ไม่ได้อยู่ในฐานะเป็นผู้รับจากธรรมชาติแต่เพียงฝ่ายเดียวแต่มนุษย์ยังเป็นผู้ให้กับธรรมชาติด้วยการดำรงอยู่ของธรรมชาติก็คือการดำรงอยู่ของมนุษย์ ดังนั้นมนุษย์จึงมีหน้าที่ในการอนุรักษ์ธรรมชาติ

(2) ธรรมชาติช่วยปรับสมดุลในระบบนิเวศ

ในธรรมชาติมนุษย์เป็นเพียงสิ่งมีชีวิตหนึ่งที่อยู่ในระบบนิเวศ มีการเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ในลักษณะที่เป็นความกลมกลืนและสมดุล ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติทำให้เกิดความสมดุลทางระบบนิเวศ ธรรมชาติที่ระบบนิเวศยังดำรงอยู่นั้นหมายความว่ามนุษย์ก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้เช่นกัน ผู้เขียนแสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เช่น ตัวละครที่เป็นเจ้าหน้าที่ในชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอธิบายถึงความสำคัญของหญ้าทะเลซึ่งไม่เพียงเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของพะยูนเท่านั้น แต่หญ้าทะเลยังมีประโยชน์อย่างอื่นอีกมากมาย ดังความว่า

ความเก่งกาจของหญ้าทะเลก็คือ สามารถดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ได้มากกว่าป่าบกทั่วไปบนโลกถึงสองเท่า โดยรวมแล้วในปีหนึ่งหญ้าทะเลจะช่วยดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ได้มากถึงร้อยละสิบของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ทั่วโลก นอกจากนี้หญ้าทะเลยังช่วยควบคุมความปั่นป่วนของน้ำทะเล ทำหน้าที่เป็นเกราะกั้นให้กับสัตว์ทะเลทั้งหลาย ไม่ให้พวกมันได้รับกรดในปริมาณที่มากเกินไป ซึ่งอาจส่งผลถึงขั้นไปเปลี่ยนพฤติกรรมของสัตว์ทะเลได้เลย อีกทั้งรับทเป็นแม่บ้านแห่งท้องทะเลช่วยขจัดมลพิษในน้ำทะเลอีกด้วย

(เจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิง: 50-51)

ตัวบทนำเสนอว่าธรรมชาติมีความสำคัญต่อมนุษย์ในแง่ของการช่วยปรับสมดุลในระบบนิเวศเพื่อให้มนุษย์รวมถึงสิ่งมีชีวิตอื่นๆ สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ทั้งนี้ธรรมชาติไม่อาจจะรักษาสมดุลในระบบนิเวศให้คงอยู่ได้ตลอด หากมนุษย์ยังดำรงชีวิตอยู่ภายใต้การเบียดเบียนและทำลายธรรมชาติ ดังนั้นมนุษย์จึงต้องช่วยกันรักษาธรรมชาติเพื่อการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์และธรรมชาติอย่างยั่งยืน เนื่องจากมนุษย์กับธรรมชาติ

ต่างเชื่อมโยงซึ่งกันและกันไม่อาจแยกขาดจากกันได้ อาจกล่าวได้ว่ามนุษย์มีชีวิตอยู่ได้ เพราะมีธรรมชาติ

5.1.2 ธรรมชาติในฐานะพื้นที่แห่งการเยียวยาและสร้างความสุข

ธรรมชาติรอบตัวมนุษย์นั้นเต็มไปด้วยความมหัศจรรย์มากมาย ความสมดุลของระบบนิเวศนำเสนอให้เห็นถึงความงดงามของธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ อากาศที่บริสุทธิ์ ความงามของพืชพรรณนานาชนิด ฯลฯ ล้วนมีผลต่ออารมณ์และความรู้สึกของมนุษย์ วรรณกรรมนำเสนอว่าความงดงามของธรรมชาติสามารถช่วยทำให้มนุษย์ผ่อนคลายได้ เช่น ตอนที่ตัวละครเหนื่อยล้าจากการเดินทางมายังเกาะลิบง

แม้ความเหนื่อยล้าจากการเดินทางมาเมื่อวาน ทำให้เด็กหญิงตื่นสาย
ไปสักหน่อย แต่บรรยากาศที่ด้านหนึ่งแวดล้อมด้วยต้นไม้ร่มรื่น มีเสียงนก
ร้องขับขานร่าเริงกับอีกด้านไม่ไกลออกไปนักเป็นหาดทรายทอดยาว
ถัดไปเป็นผืนน้ำทะเลกว้างไกลลิบลับ ช่วยประกอบกันให้เขานี้สดชื่นแจ่มใส
เหลือเกิน

(เจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบง: 21)

นอกจากความงดงามของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะช่วยผ่อนคลายความเครียดและความเหนื่อยล้าของมนุษย์ได้แล้ว ยังช่วยสร้างความสุขและเสียงหัวเราะให้กับมนุษย์อีกด้วยความว่า *ท้องทะเลยามเช้าช่วงสวยงาม เด็กหญิงสูดอากาศบริสุทธิ์เข้าเต็มปอด บางช่วงลมได้หอบเอาละอองน้ำทะเลกระเซ็นเข้าใบหน้าอันดาเกินบัดป้อ คล้าเสียงหัวเราะของคุณพ่อคุณแม่และพี่ปอมป์ เล่นเอาคุณลุงคนขับเรืออมยิ้มเป็นระยะ ยิ่งสร้างบรรยากาศสนุกสนาน ขึ้นบานรับอรุณ* (เจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบง: 33) จะเห็นได้ว่าความงดงามของธรรมชาติช่วยสร้างบรรยากาศที่ดีให้มนุษย์ ดังนั้นธรรมชาติจึงมีผลต่ออารมณ์และความรู้สึกของมนุษย์ ผู้เขียนได้นำเสนอให้เห็นว่าธรรมชาติและมนุษย์นั้นมีความเชื่อมโยงกันอย่างลึกซึ้ง ธรรมชาติสามารถช่วยเยียวยาจิตใจและสร้างความสุขให้แก่มนุษย์ได้

5.1.3 ธรรมชาติในฐานะพื้นที่แห่งการเรียนรู้

มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติการดำรงชีวิตของมนุษย์จึงอาศัยการเรียนรู้จากพื้นที่ของธรรมชาติ ทั้งนี้อรรถความรู้ที่เกิดขึ้นจะช่วยให้มนุษย์สามารถปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน ในวรรณกรรมเยาวชนเรื่องเจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่ง

เกาะลิบงได้นำเสนอให้เห็นการเรียนรู้ของมนุษย์ที่เกิดขึ้นจากพื้นที่ของธรรมชาติ เช่น การอธิบายถึงการเกิดโขดหินขนาดใหญ่ริมทะเล “นักธรณีวิทยาบอกว่า เกิดจากหินที่ยกตัวมาจากใต้พื้นโลกเป็นล้านๆ ปี แล้วถูกน้ำทะเลกัดเซาะวันแล้ววันเล่า” (เจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบง: 62) สะท้อนให้เห็นว่าองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นของมนุษย์มาจากการศึกษาธรรมชาติ และเรียนรู้จากธรรมชาติ การอ้างอิงจากการศึกษาธรรมชาติของนักธรณีวิทยาแสดงให้เห็นว่ามนุษย์กับธรรมชาติอยู่ร่วมกันมาอย่างยาวนาน นอกจากนี้ผู้เขียนยังนำเสนอให้เห็นว่า การศึกษาธรรมชาติทำให้มนุษย์เกิดความรู้และความเข้าใจต่อสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ที่อยู่ร่วมกันในโลก ดังความว่า

วันนี้ฉันารู้สึกว่าได้ใช้เวลาอย่างคุ้มค่าที่สุดวันหนึ่ง ธรรมชาติช่างงดงามมีสิ่งให้ได้เรียนรู้มากมาย ยิ่งภูมิใจ ที่ได้มีส่วนช่วยอนุรักษ์หญ้าทะเล เพื่อเป็นอาหารของพะยูน แม้ต้องทนร้อนแดดแผดเผาบ้าง แต่นั่นไม่ใช่อุปสรรค ฉันคิดว่ายิ่งกว่าการปลูกหญ้าทะเลก็คือการได้ปลูกจิตสำนึกให้ทุกคน รู้จักรักธรรมชาติโดยเฉพาะท้องทะเล และสรรพสัตว์เพื่อนร่วมโลกผู้น่ารักของเรา

(เจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบง: 55)

การเรียนรู้ทำให้มนุษย์เข้าใจธรรมชาติมากขึ้น ความรู้ที่เกิดจากความเข้าใจจะนำไปสู่การปฏิบัติต่อธรรมชาติอย่างเป็นมิตร และดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับบริบทของธรรมชาติ จากตัวบทแสดงให้เห็นว่าอันดาได้เรียนรู้หลายสิ่งจากธรรมชาติทำให้อันดาตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติและปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น จากปริมาณของหญ้าทะเลที่ลดน้อยลงทำให้คนในชุมชนรวมถึงอันดาต้องช่วยกันปลูกหญ้าทะเล เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมและคงความสมดุลให้กับธรรมชาติ เนื่องจากหญ้าทะเลมีความสำคัญต่อระบบนิเวศและเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญในการดำรงชีวิตของพะยูน ซึ่งการดำรงอยู่ของพะยูนก็บ่งบอกถึงความสมดุลในระบบนิเวศทางทะเล ความภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์ธรรมชาติของอันดาสะท้อนให้เห็นว่าตัวละครมีความเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ ชี้ให้เห็นว่าเด็กและเยาวชนคือกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญที่จะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่การอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ยั่งยืน โดยผู้เขียนได้ปลูกฝังสำนึกเชิงนิเวศให้แก่เยาวชนผ่านการเรียนรู้จากพื้นที่ธรรมชาติ ซึ่งแนวคิดของการสร้างรากฐาน

ที่สำคัญที่สุดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืนได้คือ การให้ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับธรรมชาติ แก่เยาวชนคนรุ่นใหม่ต่อไปนั่นเอง

5.1.4 ธรรมชาติในฐานะเพื่อนร่วมโลกของมนุษย์

วรรณกรรมนำเสนอให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในฐานะเพื่อนร่วมโลก อันได้แก่ การปฏิบัติต่อธรรมชาติด้วยความรักและเอื้ออาทร การตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมและร่วมกันพิทักษ์และอนุรักษ์ธรรมชาติ และการปลูกฝังจริยธรรมสิ่งแวดล้อมผ่านหลักคำสอนทางศาสนา ดังนี้

(1) การปฏิบัติต่อธรรมชาติด้วยความรักและเอื้ออาทร

ความเอื้ออาทรเป็นหนึ่งในคุณธรรมและคุณลักษณะที่บริสุทธิ์และสูงส่งของมนุษย์ ความสัมพันธ์ที่มนุษย์มองธรรมชาติในฐานะเพื่อนร่วมโลกส่งผลให้มนุษย์ปฏิบัติต่อธรรมชาติด้วยความรักและเอื้ออาทร มองเห็นคุณค่าของทุกชีวิต วรรณกรรมได้นำเสนอความผูกพันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติผ่านพฤติกรรมของตัวละครที่แสดงออกถึงความรักความเอื้ออาทรต่อสัตว์ เช่น ตอนที่กัปตันและฮาริสช่วยลูกพะยูนที่เกยตื้นริมหาด

กัปตันรับผ้าขาวม้าจากฮาริส พลันสอดเข้าใต้ลำตัวของพะยูนน้อย อย่างเบามือ ขณะที่มันพยายามดิ้นหนีเบาๆ อย่างอ่อนแรงก่อนบอกให้เพื่อนซี้จับผ้าอีกด้านหนึ่งให้กระชับ พลังน้ำหนึ่งถึงสามเป็นสัญญาณให้ยกเปลผ้าขึ้นพร้อมกัน แล้วช่วยกันหามพะยูนน้อยไปยังร่องน้ำลึกห่างออกไปอย่างทุลักทุเล

(เจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบง: 42)

การพยายามช่วยเหลือพะยูนของกัปตันและฮาริสแสดงถึงความเมตตาที่มนุษย์มีต่อสัตว์ นอกจากนี้ผู้เขียนยังนำเสนอให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และธรรมชาติความว่า ถ้าหากอันดาไม่มาพบเสียก่อน คาดว่าพะยูนน้อยตัวนั้นจะต้องเกยตื้นตายคาหาดอย่างแน่นอน เนื่องจากมันจะโดนแดดเผาและขาดน้ำเป็นเวลานาน ทำให้มีความรู้สึกหลายๆ อย่างระคนปนเปกเกิดขึ้นในใจของเด็กหญิง ใจหนึ่งแสนดีใจที่ช่วยชีวิตมันไว้ได้ แต่อีกใจก็รู้สึกเศร้าเมื่อคุณแม่บอกว่า มีพะยูนขึ้นมาเกยตื้นตายทุกปี (เจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบง: 45) ความรู้สึกยินดีที่อันดาได้ช่วยพะยูนและความรู้สึกเศร้าที่เห็นว่ามิพะยูนเกยตื้นมาตาย เป็นความรู้สึกที่มาจากความรักและความเอื้ออาทรที่มนุษย์

มีต่อสัตว์ อันแสดงถึงสำนึกของมนุษย์ที่เป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ นอกจากนี้ผู้เขียนยังนำเสนอให้เห็นถึงสำนึกเชิงนิเวศของคนในชุมชนที่ร่วมกันดูแลลูกพะยูน ดังความว่า

สถานที่อนุบาลพะยูนน้อยที่อ่าวคูหยงปิดตัวลงไปโดยปริยาย
หลังจากคืนพะยูนน้อยกลับสู่ท้องทะเล ก็ไม่ปรากฏว่า ลูกพะยูนพลัดหลง
กับแม่มาเกยตื้นที่เกาะลิบงอีกเลย เจ้าหน้าที่จึงแยกย้ายกลับไปทำงาน
ยังหน่วยงานสังกัดของตัวเอง เหลือเพียงความทรงจำอันแสนประทับใจ
จากความเอื้ออาทรระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ซึ่งเป็นเพื่อนร่วมโลก ที่ร่่องรอย
สิ่งปลูกสร้าง ศาลาและที่พักของเจ้าหน้าที่เอาไว้อย่างเรียบร้อย

(เจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบง: 151)

คนในชุมชนร่วมกันก่อตั้งสถานที่อนุบาลพะยูนเพื่อช่วยกันดูแลลูกพะยูนที่พลัดหลงขึ้นมาเกยตื้นริมหาด ซึ่งคนในชุมชนจะช่วยกันดูแลให้พะยูนแข็งแรงจนสามารถว่ายกลับคืนสู่ทะเลแล้วมีชีวิตรอดได้ การกระทำดังกล่าวของคนในชุมชนแสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติต่อสัตว์ด้วยความเอื้ออาทร การมองเห็นคุณค่าและความสำคัญของชีวิตอื่นเมื่อมนุษย์มองว่าตนเป็นส่วนหนึ่งที่ดำรงอยู่ในโลกร่วมกับธรรมชาติมนุษย์จึงมองธรรมชาติในฐานะเพื่อนร่วมโลกที่มีความเอื้ออาทรต่อกัน สะท้อนให้เห็นว่ากระบวนทัศน์การมองโลกแบบองค์รวมนั้นจะนำไปสู่การปฏิบัติต่อธรรมชาติอย่างเป็นมิตร

(2) การตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมร่วมกันพิทักษ์และอนุรักษ์ธรรมชาติ

มนุษย์คือสาเหตุสำคัญในการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จากวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันสะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์ต้องหันกลับมาให้ความสำคัญกับธรรมชาติมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเพราะมนุษย์ไม่ใช่ผู้รับประโยชน์จากธรรมชาติเพียงอย่างเดียว แต่มนุษย์ต้องเป็นผู้พิทักษ์และอนุรักษ์ธรรมชาติด้วย ซึ่งวรรณกรรมได้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากมนุษย์เพื่อกระตุ้นเตือนให้มนุษย์ได้ตื่นตัวและตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติเห็นได้จากการที่อันดาและเพื่อนๆ ตระหนักถึงการตายของสัตว์น้ำอันมีสาเหตุมาจากขยะที่มนุษย์ทิ้งลงไปทะเล ความว่า

เด็กๆ ได้บอกเล่าสิ่งที่พบเห็นให้ครูพาริตาฟัง ด้วยอยากเห็นเกาะนี้
สะอาดปราศจากขยะ และไม่มีขยะในท้องทะเลให้เป็นอันตรายต่อสัตว์น้ำ
(เจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบง: 111)

ตัวบทนำเสนอให้เห็นว่าตัวละครมีความรู้สึกร่วมกับธรรมชาติ เห็นคุณค่า
และความสำคัญของทุกสรรพชีวิต นอกจากนี้ยังนำเสนอให้เห็นว่าเยาวชนมีบทบาทสำคัญ
ต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติเป็นอีกหนึ่งกระบอกเสียงที่จะช่วยสื่อสารให้ผู้คนหันมาทบทวน
พฤติกรรมกระทำที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์ต้องการ
ดำรงอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สมดุลด้วยการเป็นส่วนหนึ่งในการพิทักษ์
และอนุรักษ์ธรรมชาติดังบทสนทนา

“แล้วพวกเราช่วยอะไรได้บ้างครับครู” กับต้นส่งเสียงถาม

“ต้องช่วยกันสร้างจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยเริ่มที่ครอบครัวของ
เราก่อนจ๊ะ และต้องรณรงค์ให้ชาวบ้านบนเกาะ ลด ละ เลิกการใช้พลาสติก
ที่เกินความจำเป็น และแยกประเภทขยะ เพื่อการกำจัดที่ถูกต้องต่อไปนะจ๊ะ”
“ของที่ยังสามารถใช้งานได้อีก เราต้องนำมาใช้ซ้ำ ใช้ใหม่ะครู” นูรินพูด
อย่างที่เคยได้ยินตามลือมา

“ใช่แล้วจ้ะ เก่งมากเลย ใช้ซ้ำหรือการรีไซเคิล” คุณครูเอ่ยชื่นชม “ส่วนการ
นำเอาวัสดุสิ่งของมาผ่านกระบวนการปรับแต่งเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่อีกครั้ง
จะเรียกว่า การรีไซเคิล นะจ๊ะนักเรียน”

(เจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบง: 112)

จากบทสนทนานี้ระหว่างครูกับนักเรียนสะท้อนให้เห็นถึงการปลูกฝังจิตสำนึก
ด้านสิ่งแวดล้อมให้กับเยาวชน ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น
ในปัจจุบันนั้นไม่ใช่หน้าที่ของใครคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นหน้าที่ของเรทุกคนที่ต้องช่วยกัน
ซึ่งผู้เขียนได้นำเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยการปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์
ธรรมชาติ โดยการเริ่มต้นจากส่วนเล็กๆ คือตัวเองและครอบครัว ก่อนไปสู่ชุมชนซึ่งก็คือ
ชาวบ้าน เสนอให้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการดำรงชีวิตให้สอดคล้องและกลมกลืน
กับธรรมชาติ การงดใช้พลาสติกเกินความจำเป็น เห็นคุณค่าของสิ่งของที่ยังสามารถ

ใช้ประโยชน์ได้ด้วยการนำกลับมาใช้ซ้ำ และใช้ความรู้ทางวิทยาการสมัยใหม่ในการดัดแปลง ขยะให้สามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้อีกครั้งด้วยการรีไซเคิล ซึ่งการปลูกฝังจิตสำนึก ด้านสิ่งแวดล้อมของครูได้ส่งผลต่อพฤติกรรมของเด็กๆ ในการนำความรู้ดังกล่าวมาปรับใช้ เพื่อดำรงอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ ดังความว่า

ตกเย็นวันนั้น นูรินแนะนำแม่ให้หันมาใช้ภาชนะจากวัสดุธรรมชาติ ที่ย่อยสลายได้มาใส่อาหาร ปิเราะบอกให้พ่อจัดหาถังขยะแยกตามประเภท มาไว้ที่โฮมสเตย์ กับต้นเสนาอาเต้ให้เลิกใช้พลาสติกใส่อาหารสำหรับแขก กินบนเรือน่าเที่ยว พร้อมสอดส่องไม่ให้แขกทิ้งขยะตามแหล่งท่องเที่ยว ของเกาะ โดยจะรวบรวมขยะทั้งหมดบนเรือกลับมาแยกที่รีสอร์ต ขณะที่ ฮาริสบอกพ่อและเครือข่ายเรือประมงให้เลิกทิ้งเชือกหรือเศษอวนลงไปในทะเลอย่างแต่ก่อนเสียที

(เจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิง: 113)

วรรณกรรมสะท้อนให้เห็นว่าทัศนคติที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติจะส่งผลต่อการปฏิบัติของมนุษย์ เห็นได้ชัดจากตัวบทที่ยกตัวอย่างข้างต้นที่เด็กได้รับการปลูกฝังจิตสำนึก ด้านสิ่งแวดล้อมมาจากครู ทำให้เด็กๆ มีความรู้และเข้าใจธรรมชาติและสำนึกในการมีอยู่ของธรรมชาติ ซึ่งตัวบทนำเสนอให้เห็นว่าเด็กๆ ไม่เพียงรักและหวงแหนธรรมชาติ แต่ยังพยายามที่จะช่วยกันแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม รวมถึงพยายามที่จะสร้างกระบวนการทัศน ใหมให้กับคนในครอบครัวด้วยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการดำรงชีวิต สะท้อนให้เห็น ว่ากระบวนการมองโลกแบบองค์รวมของกลุ่มเด็กรุ่นใหม่ จะนำไปสู่การปฏิบัติกับ ธรรมชาติอย่างเป็นมิตรและเท่าเทียม โดยการปรับตัวสู่วิถีการดำรงชีวิตที่สอดคล้อง กับธรรมชาติ ตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ นำไปสู่วิถีปฏิบัติ ใหม่เพื่อการดำรงอยู่ของธรรมชาติที่สมดุล

(3) การปลูกฝังจริยธรรมสิ่งแวดล้อมผ่านหลักคำสอนทางศาสนา

จริยธรรมสิ่งแวดล้อม หมายถึง หลักการปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมสำหรับ มนุษย์ที่ยึดเอาความถูกต้องดีงาม ความถูกต้องตามหลักคุณธรรม และความเมตตา ที่พึงปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งจะมีผลกระทบต่ชีวิตและต่อมนุษย์ด้วยกัน (วินัย วีระพัฒนานนท์, 2546 : 43) โดยคำสอนทางศาสนาสามารถนำมาเป็นแนวทางในการปลูกฝังจริยธรรม

ทางสิ่งแวดล้อมได้ เนื่องจากหลักคำสอนทางศาสนามีความเชื่อมโยงกับธรรมชาติ ซึ่งในวรรณกรรมได้กล่าวถึงคำสอนของศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธ ความว่า

“คนบนเกาะลิงเกือบร้อยเปอร์เซ็นต์เป็นไทยมุสลิม การเช่นฆ่า
ไม่ว่าคนหรือสัตว์ล้วนเป็นบาป ผิดหลัก คำสอนของศาสนาอิสลามอย่างร้ายแรง”

“ในศาสนาพุทธก็ถือว่าการเบียดเบียนสิ่งมีชีวิตเป็นการผิดศีล
ศีลข้อแรกเลยด้วยนะเป็นบาปเช่นกัน” กับตันซึ่งครอบครัวเป็นไทยพุทธ
กล่าวเสริม

(เจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิง: 87)

การฆ่าและการเบียดเบียนสิ่งมีชีวิตถือว่าเป็นบาปผิดหลักคำสอนทางศาสนา ผู้เขียนสะท้อนให้เห็นถึงหลักคำสอนทางศาสนาที่เชื่อมโยงกับแนวคิดนิเวศสำนึก ชี้ให้เห็นว่าศาสนามีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังจริยธรรมสิ่งแวดล้อม ถึงแม้ว่าจะนับถือศาสนาที่ต่างกันแต่ทุกศาสนาล้วนสอนให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีคุณธรรม ดังคำพูดของอันดาที่กล่าวถึงศาสนาอิสลามกับศาสนาพุทธว่า แม้หลายอย่างจะแตกต่างกันสิ้นเชิงกับศาสนาพุทธที่อันดานับถือแต่แท้จริงแล้วทุกศาสนาก็มีแก่นเหมือนกันอยู่อย่างหนึ่งคือ สอนให้ทุกคนเป็นคนดี (เจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิง: 54) การปฏิบัติต่อสัตว์ด้วยจริยธรรมเป็นสำนึกเชิงนิเวศที่สะท้อนให้เห็นถึงความเท่าเทียมระหว่างมนุษย์กับสัตว์ กระบวนทัศน์ที่มนุษย์มองโลกแบบองค์รวมส่งผลให้มนุษย์เห็นคุณค่าและความสำคัญของสิ่งมีชีวิตอื่น ผู้เขียนนำเสนอจริยธรรมที่มนุษย์ควรปฏิบัติต่อธรรมชาติผ่านบทสนทนาของตัวละครที่แสดงให้เห็นถึงหลักคำสอนทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธหรืออิสลามการฆ่า การเบียดเบียนสัตว์ล้วนเป็นบาปทั้งสิ้น สะท้อนให้เห็นว่าหลักคำสอนทางศาสนามีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังจริยธรรมสิ่งแวดล้อม

แนวคิดนิเวศสำนึกที่ปรากฏภายใต้กระบวนทัศน์การมองโลกแบบองค์รวม (Holistic Paradigm) แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่มนุษย์เป็นมิตรกับธรรมชาติ นำเสนอว่า ธรรมชาติคือที่พึ่งพิงในการดำรงชีวิตของมนุษย์โดยธรรมชาติให้อาหารหล่อเลี้ยงชีวิตและช่วยปรับสมดุลในระบบนิเวศ ธรรมชาติเป็นพื้นที่แห่งการเยียวยาและสร้างความสุขรวมถึงเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ให้มนุษย์ได้ศึกษาค้นคว้าอีกด้วย และธรรมชาติในฐานะเพื่อนร่วมโลกของมนุษย์อันแสดงให้เห็นว่ามนุษย์ปฏิบัติต่อธรรมชาติด้วยความรัก

และเอื้ออาทร และตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีสาเหตุสำคัญมาจากมนุษย์ ดังนั้นมนุษย์จึงต้องช่วยกันพิทักษ์และอนุรักษ์ธรรมชาติ รวมถึงการปลูกฝังจริยธรรมสิ่งแวดล้อมผ่านหลักคำสอนทางศาสนา อันแสดงให้เห็นถึงจริยธรรมที่มนุษย์ควรปฏิบัติต่อสัตว์และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ดังนั้นเมื่อมนุษย์มีกระบวนการทัศน์แบบองค์รวม มนุษย์จึงมองว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มองเห็นคุณค่าและความสำคัญของทุกสรรพชีวิต ดำรงอยู่ร่วมกับธรรมชาติด้วยความเกื้อกูลไม่ใช่ออกบงกชผลประโยชน์จากธรรมชาติ

5.2 มนุษย์เป็นศูนย์กลางความสัมพันธ์ที่เป็นภัยกับธรรมชาติ

ทัศนคติที่มนุษย์ยึดตนเป็นศูนย์กลาง (Anthropocentrism) มีที่มาจากความเชื่อตามคริสต์ศาสนา เรื่องการสร้างมนุษย์ให้มีลักษณะเหมือนพระเจ้า มนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติเป็นนายของสิ่งมีชีวิตทั้งมวล ความเชื่อที่ว่ามนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่สูงส่ง มีวิวัฒนาการสูงสุด และสามารถกำกับควบคุมธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตอื่นๆ (พชรวรรณ บุญพร้อมกุล, 2562: 380) ดังนั้นการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่ยึดตนเป็นศูนย์กลางจึงเป็นสาเหตุสำคัญในการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่มนุษย์เป็นภัยกับธรรมชาติ วรรณกรรมเยาวชนเรื่องเจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิงได้นำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกภายใต้กระบวนการทัศน์ที่มนุษย์ยึดตนเป็นศูนย์กลางอันแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่เป็นภัยกับธรรมชาติ 4 ประเด็น ได้แก่ มนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติ ระบบทุนนิยมสัตว์คือสินค้าที่ถูกล่าและทำลายโดยมนุษย์ มนุษย์ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างไร้ขีดจำกัด และมนุษย์คือผู้สร้างมลพิษ ดังนี้

5.2.1 มนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติ

ความคิดส่งผลต่อการกระทำ ความเชื่อมีบทบาทสำคัญในการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ทัศนะที่มนุษย์เป็นศูนย์กลางทำให้มนุษย์สถาปนาตนเองให้อยู่เหนือสิ่งมีชีวิตอื่น มนุษย์รู้สึกว่าคุณค่าตนเองมีความสำคัญสูงสุด โดยธรรมชาติเกิดขึ้นมาเพื่อรับใช้และให้ประโยชน์แก่มนุษย์ วรรณกรรมได้เล่าถึงตำนานที่เล่าต่อกันมาเกี่ยวกับการเกิดเกาะแก่งต่างๆ เรื่องราวของชายชื้อลึงกับภรรยาชื้อมุกที่แต่งงานกันและได้เดินทางไปอยู่ที่เมืองจีนแต่ตอนกลับมาเมืองไทยกลับไม่ยอมไปเยี่ยมพ่อกับแม่ทำให้พ่อกับแม่เสียใจมากและได้สาปแช่งลูก ดังความว่า

ถ้าลูกขายล่องเรือมาถึงบริเวณนี้อีกเมื่อใดขอให้เรือถูกพายุพัด
กระหน่ำ แล้วมาวันหนึ่งลูกขายของพวกเขาที่ล่องเรือผ่านมาจ๊ะจ๊ะ
เรือสำเภานั้นจึงเผชิญกับลมมรสุมลูกใหญ่เข้าอย่างจังจนเรืออัปปางลง
ทั้งคน ทั้งข้าวของที่บรรทุกมาบนเรือกระจัดกระจาย ลอยละล่องไปใน
ท้องทะเลจนกลายเป็นเกาะแก่งต่างๆ อันได้แก่ เกาะลิบง เกาะมุก
เกาะแหวน เกาะเชือก เกาะกระดาน เกาะไหหรือเกาะไหในปัจจุบัน

(เจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบง: 71)

จากเรื่องราวที่มนุษย์เล่าสืบทอดต่อกันมาชี้ให้เห็นว่า ชื่อของเกาะที่เกิดขึ้น
ไม่ว่าจะเป็นเกาะลิบง เกาะมุก เกาะแหวน เกาะเชือก เกาะกระดาน และเกาะไห ล้วนถูก
ตั้งตามชื่อของคู่สามีภรรยา รวมถึงข้าวของที่บรรทุกมาบนเรือ ซึ่งเรื่องราวที่เกิดขึ้นมาจาก
คำสาปแช่งของผู้เป็นพ่อและแม่ที่ได้สาปแช่งลูกชายและภรรยาให้ถูกพายุพัด แสดงให้เห็น
ถึงอำนาจของมนุษย์ในการสถาปนาให้ตนนั้นเป็นนายเหนือธรรมชาติ มีอำนาจในการ
สั่งธรรมชาติให้เป็นไปตามความปรารถนาของตน และสถานที่ทางธรรมชาติก็ถูกทำให้เป็น
เรื่องเล่าที่เสมือนว่ามนุษย์นั้นเป็นผู้สร้างและทำให้เกิดขึ้น ด้วยอำนาจที่อยู่เหนือธรรมชาติ
ซึ่งทัศนะที่มนุษย์มองว่าตนอยู่เหนือธรรมชาติเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้มนุษย์เกิด
ความปรารถนาที่จะเข้าไปควบคุม ครอบครอง และใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ

5.2.2 ระบบทุนนิยมสัตว์คือสินค้าที่ถูกล่าและทำร้ายโดยมนุษย์

มนุษย์และสัตว์ต่างมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในฐานะเป็นส่วนหนึ่งในระบบ
นิเวศ ดังนั้นในวัฏจักรธรรมชาติที่นำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์จึงเชื่อมโยง
กับแนวคิดศตวรรษที่ 21 ดังที่ ธัญญา สังขพันธานนท์ (2561) กล่าวว่า สิ่งที่เชื่อมโยงการวิจารณ์
เชิงนิเวศกับสัตว์ศึกษาเข้าด้วยกันคือ ความเห็นร่วมเกี่ยวกับการนำเสนอภาพแทนของความ
สัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตรวจสอบแนวคิดในการแบ่งแยก
ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ซึ่งการแบ่งแยกนี้ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการจัดลำดับชั้น
ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ทั้งนี้การศึกษาจริยธรรมระหว่างมนุษย์กับสัตว์จึงเป็นการตรวจสอบ
ถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ในฐานะสิ่งมีชีวิตที่ไม่ใช่มนุษย์ ทั้งในแง่ของ
ความเสมอภาคระหว่างมนุษย์กับสัตว์ การปฏิบัติของมนุษย์ที่มีต่อสัตว์ซึ่งเกี่ยวข้องกับ
ประเด็นของคุณธรรม จริยธรรม และสวัสดิภาพของสัตว์ เช่นเดียวกับ ขวัญชนก นัยเจริญ

(2562: 3) ที่อธิบายว่า (Animal Study) เป็นแนวคิดที่มุ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติในมุมมองที่เป็นกลางให้ความยุติธรรมทั้งกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม วรรณกรรมเรื่องเจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลึงได้นำเสนอให้เห็นความสัมพันธ์ที่มนุษย์เป็นภัยกับสัตว์ จากการปฏิบัติต่อสัตว์ด้วยความอยุติธรรม เมื่อระบบทุนนิยมเข้ามามีบทบาทต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ มนุษย์จึงถูกครอบงำและส่งผลให้มนุษย์ปฏิบัติต่อสัตว์ด้วยความไม่เป็นอื่น เมื่อมนุษย์มองสัตว์เป็นสินค้าสัตว์จึงถูกล่าและทำร้ายโดยมนุษย์ วรรณกรรมได้กล่าวถึงปัญหาการเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ของสัตว์ทะเลจากการลักลอบล่าของมนุษย์ โดยเฉพาะการล่าพะยูน ดังบทสนทนาของอันดาและคุณตา

“แล้วมันหายไปไหนหมดคะคุณตา” อันดาซักใช้ผู้สูงวัย

“บางทีก็เข้าไปติดเครื่องมือประมง หรือไม่ก็โดนใบพัดเรือตาย แต่ก่อนมีการล่าพะยูนเอาเนื้อไปเป็นอาหาร เอาเขี้ยวกับกระดูกไปทำเครื่องรางของขลังหรือเอาไขมันไปทำยา แต่ตอนนี้พอมีกฎหมายห้ามล่า ออกมาก็เหลือแต่พวกลักลอบจากนอกเกาะที่เข้ามา”

(เจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลึง: 69)

การล่าพะยูนของมนุษย์ไม่ใช่เพียงนำมาเป็นอาหารเพื่อดำรงชีวิตเท่านั้น แต่มนุษย์ยังนำส่วนอื่นๆ ของพะยูนมาใช้ประโยชน์ตามความเชื่อและความต้องการของตนเอง ความว่า “คนบางกลุ่มมีความเชื่อว่าหากมีเขี้ยวพะยูนพกติดตัวเสมือนหนึ่งมีเครื่องรางของขลัง คัมภีร์มองภัยไม่ให้มกล้ำกราย” (เจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลึง: 77) ซึ่งความเชื่อดังกล่าวนำไปสู่ความต้องการในการล่าพะยูนมากขึ้น ถึงแม้ภายหลังจะมีกฎหมายห้ามล่าพะยูนแต่มนุษย์ก็พร้อมที่จะฝ่าฝืนเพื่อผลประโยชน์ทางการค้า เห็นได้ชัดจากการประกาศขายชิ้นส่วนต่างๆ ของพะยูนอย่างโจ่งแจ้งโดยไม่เกรงกลัวต่อบทลงโทษทางกฎหมาย ดังคำพูดของตัวละครที่เล่าว่า “เราเคยเห็นหลายเพจในเฟซบุ๊ก ประกาศขายเขี้ยวพะยูนกันโจ่งครึมเลย” (เจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลึง: 87) แสดงให้เห็นว่ามนุษย์มองสัตว์เป็นเพียงสินค้าเป็นวัตถุแห่งการแลกเปลี่ยนเงินตราเท่านั้น เห็นได้ชัดว่ากระบวนทัศน์ที่มนุษย์เป็นศูนย์กลางส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์เป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่มนุษย์กับสัตว์อยู่ในลักษณะของคู่ตรงข้ามที่ “มนุษย์คือผู้ล่า” และ “สัตว์คือเหยื่อ” เมื่อพิจารณาตามแนวคิดสัตวศึกษาจะเห็นว่าสัตว์ถูกกำหนดให้มีฐานะที่ต่ำกว่ามนุษย์

มนุษย์จึงปฏิบัติต่อสัตว์เป็นเพียงวัตถุหรือทรัพยากรที่สามารถครอบครอง ควบคุมได้ สัตว์จึงมีหน้าที่รับใช้และตอบสนองความต้องการของมนุษย์เท่านั้น การที่มนุษย์ถือความชอบธรรมในการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติจึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้สัตว์หลายชนิดไม่อาจดำรงเผ่าพันธุ์อยู่บนโลกต่อไปได้

5.2.3 มนุษย์ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างไร้ขีดจำกัด

เมื่อมนุษย์เข้าใจว่าธรรมชาติคือทรัพยากรของตน มนุษย์จึงใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างไร้ขีดจำกัด ไม่คำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับธรรมชาติ ในวรรณกรรมเยาวชนเรื่องเจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิงได้สะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมอันมีสาเหตุสำคัญมาจากมนุษย์ โดยมนุษย์ได้นำเปลือกหอยซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของปูเสฉวนไปประดิษฐ์เป็นเครื่องประดับ ดังความว่า

ลุงเบิร์มบอกหลานสาวอีกว่าปัจจุบันเปลือกหอยลดลงไปจากธรรมชาติอย่างน่าใจหาย จึงพบเจอปูเสฉวนน้อยลง ด้วยมนุษย์เก็บเปลือกหอยไปตัดแปลงหรือนำไปประดิษฐ์เป็นเครื่องประดับต่างๆ โดยลืมนึกถึงว่าเปลือกหอยเหล่านั้นเป็นเหมือนบ้านซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตอยู่ของพวกมันเป็นอย่างมาก ระยะเวลาที่เราจึงพบปูเสฉวนอยู่ในเศษขวดแก้วแตกบ้าง ในฝาขวดพลาสติกที่คนทิ้งลงทะเลบ้าง ข้างสะท้อนใจทุกครั้งที่ได้พบเห็น

(เจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิง: 24)

จากตัวบทแสดงให้เห็นว่าธรรมชาติถูกนำมาใช้ประโยชน์ตามความต้องการของมนุษย์ มนุษย์ไม่เพียงพراกเปลือกหอยที่เปรียบเสมือนบ้านไปจากปูเสฉวนเท่านั้น แต่มนุษย์ยังทำลายธรรมชาติด้วยการทิ้งขยะลงในทะเล ซึ่งการกระทำดังกล่าวเกิดจากความมกง่ายและขาดความรับผิดชอบต่อธรรมชาติ โดยขยะเหล่านี้ได้กลายมาเป็นบ้านแทนเปลือกหอยของปูเสฉวน เมื่อปูเสฉวนเข้าไปอยู่ในขยะก็จะส่งผลกระทบต่อ การดำรงชีวิตทำให้ปูเสฉวนมีอายุที่สั้นลง เนื่องจากธรรมชาติของปูเสฉวนจะต้องดำรงชีวิตอยู่ในเปลือกหอยที่มีขนาดเหมาะสมกับตัวเอง สะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์ไม่เพียงใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเท่านั้น แต่มนุษย์ยังทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

5.2.4 มนุษย์คือผู้สร้างมลพิษ

มนุษย์ได้ผลิตสิ่งของเครื่องใช้มากมายเพื่ออำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตให้กับตนเอง แต่เมื่อสิ่งของเหล่านั้นเสื่อมสภาพจนใช้การไม่ได้แล้วหรือไม่ต้องการที่จะใช้แล้ว ถูกทิ้งและกำจัดอย่างไม่ถูกวิธีสิ่งของเหล่านั้น จะกลายเป็นขยะที่สร้างมลพิษให้กับสิ่งแวดล้อม วรรณกรรมนำเสนอปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มาจากการขาดความรับผิดชอบและความยากง่ายในการกำจัดขยะของมนุษย์ ดังความว่า

“นอกจากถุงพลาสติกจากบ้านเรือน และเศษเชือกจากเรือประมง แล้ว พวกขวดพลาสติก ขวดแก้ว กระป๋องเครื่องดื่ม ซึ่งส่วนใหญ่มาจาก เรือนักท่องเที่ยวก็เป็นปัญหาสำคัญ”

“บางครั้งผมเห็นรองเท้าลอยอยู่ในทะเลด้วยครับครู” ฮาริสกล่าวเสริม
(เจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบง: 111)

การทิ้งขยะลงในทะเลสะท้อนให้เห็นว่า มนุษย์คือผู้สร้างมลพิษ ความยากง่ายและขาดความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ได้กลายเป็นสาเหตุสำคัญในการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะขยะพลาสติก แม้ว่าพลาสติกจะมีประโยชน์ต่อมนุษย์ในแง่ของผลิตภัณฑ์ที่อำนวยความสะดวกสบายในชีวิตประจำวัน แต่พลาสติกเหล่านี้เมื่อมนุษย์ไม่ใช้แล้ว กลับกลายเป็นขยะที่ทำร้ายชีวิตของสัตว์เช่น การตายของเต่าที่เกิดจากการกินขยะที่มนุษย์ทิ้งลงในทะเลความว่า “เจ้าหน้าที่มาตรวจดูแล้ว บอกว่าพบเศษถุงพลาสติก เชือกฟาง เชือกอวนในลอนเต่า ท้องเลย” (เจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบง: 106) ซึ่งขยะพลาสติกเหล่านี้จะกลายเป็นปัญหาใหญ่ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ในวงกว้างเมื่อมีการสลายตัวเป็นอนุภาคขนาดเล็กดังคำอธิบายของคุณครู ดังความว่า

“เม็ดพลาสติกที่ขนาดเล็กกว่าห้ามิลลิเมตร ที่ย่อยขนาดมาจากพลาสติกในครัวเรือนหรืออุตสาหกรรมนี้จะ เม็ดพลาสติกเล็กๆ เหล่านี้จะส่งผลต่อระบบนิเวศทางทะเลในห่วงโซ่อาหาร เมื่อสิ่งมีชีวิตเล็กๆ ในน้ำกินเข้าไปพวกปลาก็จะกินสิ่งมีชีวิตเล็กๆ นั้นอีกทอดหนึ่ง เมื่อคนกินปลาจึงเท่ากับได้รับพลาสติกเข้าสู่ร่างกาย เป็นอันตรายต่อสุขภาพในเวลาต่อมา” คุณครูอธิบายให้เข้าใจง่าย

(เจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบง: 112)

อันตรายจากไมโครพลาสติกไม่เพียงส่งผลกระทบต่อธรรมชาติแต่ยังส่งผลกระทบต่อสุขภาพของมนุษย์ด้วย เนื่องจากทุกสรรพชีวิตดำรงอยู่ภายใต้ระบบการบริโภคตามลำดับขั้น หรือห่วงโซ่อาหาร (Food chain) ในปัจจุบัน “ไมโครพลาสติก” กลายเป็นปัญหามลพิษที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศทางทะเล เนื่องจากมีขนาดเล็กมากทำให้ยากต่อการเก็บและการกำจัด รวมถึงมีคุณสมบัติที่คงสภาพย่อยสลายได้ยาก ซึ่งผู้เขียนสะท้อนให้เห็นว่าแม้ว่ามนุษย์จะผลิตสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันเพื่ออำนวยความสะดวกให้ตนเองมากมายเพียงใด แต่สิ่งของเครื่องใช้เหล่านั้นจะกลายเป็นขยะที่สร้างมลพิษให้กับธรรมชาติและมนุษย์ การที่มนุษย์มองเห็นแต่ประโยชน์ของตนเองขาดความรับผิดชอบต่อธรรมชาติ การกระทำดังกล่าวไม่เพียงแต่ทำลายธรรมชาติเท่านั้นแต่ยังทำร้ายตัวของมนุษย์เองอีกด้วย

วรรณกรรมเยาวชนเรื่องเจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบง ได้นำเสนอให้เห็นท่าทีที่มนุษย์ปฏิบัติต่อธรรมชาติภายใต้กระบวนทัศน์ที่มนุษย์เป็นศูนย์กลางคือ มนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติผ่านตำนานและเรื่องเล่า แสดงให้เห็นว่ามนุษย์เป็นผู้สร้างธรรมชาติ อดตาและความโลภของมนุษย์ทำให้มนุษย์ยอมจำนนต่อระบบทุนนิยมด้วยการปล่อยให้ตนนั้นถูกรอบงำนำไปสู่การปฏิบัติต่อธรรมชาติด้วยความเป็นอื่น มนุษย์ได้ลดทอนคุณค่าของสัตว์ด้วยการล่าและทำร้าย มองสัตว์เป็นเพียงสินค้าที่มีราคาเป็นสิ่งที่แลกเปลี่ยนเงินตราเท่านั้น มนุษย์ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างไร้ขีดจำกัดส่งผลให้ระบบนิเวศเสียสมดุลและมนุษย์คือผู้สร้างมลพิษ จากการทิ้งขยะลงในทะเลที่เกิดจากความมั่งง่ายและขาดความรับผิดชอบต่อสาธารณชน ก่อให้เกิดปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและสุขภาพมนุษย์ ภายใต้การดำรงชีวิตของมนุษย์ที่ยึดตนเป็นศูนย์กลางได้ก่อให้เกิดวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อทั้งธรรมชาติและมนุษย์อย่างมากมาย วิกฤตดังกล่าวที่เกิดขึ้นเปรียบเสมือนสัญญาณที่กำลังกระตุ้นเตือนให้มนุษย์หันกลับมาใส่ใจและให้ความสำคัญกับธรรมชาติมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ตลอดจนปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์และวิถีการดำรงชีวิตให้เป็นมิตรและกลมกลืนกับโลกธรรมชาติ

6. สรุปและอภิปรายผล

วรรณกรรมเยาวชนเรื่องเจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบง นำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติใน 2 ลักษณะด้วยกัน ได้แก่ การมองโลกแบบองค์รวมความสัมพันธ์ที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ แสดงให้เห็นว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติที่มีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน และไม่อาจแยกขาดจากกันได้โดยนำเสนอว่า ธรรมชาติคือที่พึ่งพิงในการดำรงชีวิตของมนุษย์โดยธรรมชาติให้อาหารหล่อเลี้ยงทุกชีวิตและช่วยปรับสมดุลในระบบนิเวศ ธรรมชาติในฐานะพื้นที่แห่งการเยียวยาและสร้างความสุข ธรรมชาติในฐานะพื้นที่แห่งการเรียนรู้ และธรรมชาติในฐานะเพื่อนร่วมโลกของมนุษย์ อันแสดงให้เห็นว่ามนุษย์ปฏิบัติต่อธรรมชาติด้วยความรักและเอื้ออาทร ตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมร่วมกันพิทักษ์และอนุรักษ์ธรรมชาติ ตลอดจนการปลูกฝังจริยธรรมสิ่งแวดล้อมผ่านหลักคำสอนทางศาสนา ในด้านมนุษย์เป็นศูนย์กลางความสัมพันธ์ที่เป็นภัยกับธรรมชาตินำเสนอว่า มนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติแสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีอำนาจในการสั่งให้ธรรมชาติเป็นไปตามความต้องการของตนเอง เห็นได้จากสถานที่ทางธรรมชาติถูกทำให้เป็นเรื่องเล่าที่เสมือนว่ามนุษย์นั้นเป็นผู้สร้างและทำให้เกิดขึ้นด้วยอำนาจที่อยู่เหนือธรรมชาติ ระบบทุนนิยมสัตว์คือสินค้าที่ถูกล่าและทำลายโดยมนุษย์แสดงให้เห็นว่ามนุษย์เป็นภัยร้ายต่อสัตว์ เนื่องจากภายใต้ระบบทุนนิยมที่ครอบงำจิตใจของมนุษย์ สัตว์จะถูกมองในฐานะเป็นเพียงวัตถุหรือสินค้าที่มีราคา มีค่าต่อการแลกเปลี่ยนเงินตราเท่านั้น การใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างไร้ขีดจำกัดของมนุษย์ได้ส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ที่อยู่ในระบบนิเวศ และมนุษย์คือผู้สร้างมลพิษให้กับสิ่งมีชีวิตอื่นรวมถึงตัวมนุษย์เอง

ทั้งนี้แนวคิดนิเวศสำนึกที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนเรื่องเจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิบงพบว่า ท่าทีการปฏิบัติตนของมนุษย์แสดงถึงความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ 2 ลักษณะด้วยกัน คือ ความสัมพันธ์ที่มนุษย์เป็นมิตรกับธรรมชาติอันเกิดจากกระบวนทัศน์ที่มนุษย์มองโลกแบบองค์รวม (Holistic Paradigm) แสดงให้เห็นว่ามนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรมชาติที่ต้องพึ่งพาและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และความสัมพันธ์ที่มนุษย์เป็นภัยกับธรรมชาติเกิดจากกระบวนทัศน์ที่มนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentrism) แสดงให้เห็นว่ามนุษย์เบียดเบียนและทำลายธรรมชาติเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง สอดคล้องกับคำอธิบายของธัญญา สังขพันธานนท์ (2560) ที่กล่าวว่า

ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ในฐานะเป็นปัจเจกบุคคลมีสองลักษณะ คือ สำนึกในความเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติเกิดจากจินตภาพด้านดีต่อธรรมชาติ กับสำนึกในความเป็นอื่นของธรรมชาติเกิดจากจินตภาพในด้านร้ายต่อธรรมชาติ และสอดคล้องกับ ตรีศิลป์ บุญขจร (2559) ซึ่งได้กล่าวถึงชุดความคิดของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติมีสองลักษณะ ด้วยกันคือ โลกทัศน์ที่เป็นมิตรกับธรรมชาติเป็นความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับธรรมชาติ และโลกทัศน์ที่เป็นทราซกับธรรมชาติเป็นความสัมพันธ์ที่มุ่งแสวงหาประโยชน์จากธรรมชาติ

นอกจากนี้ยังพบว่าเนื้อหาของวรรณกรรมเยาวชนเรื่องเจ้าหนูพิทักษ์แห่งเกาะลิบมุ่งนำเสนอกระบวนการทัศนวิสัยใหม่ในการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ คือ การมองโลกแบบองค์รวมที่มองว่ามนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรมชาติ โดยผู้เขียนได้นำเสนอผ่านตัวละคร เห็นได้จากพฤติกรรมของตัวละครที่แสดงความรักและเอื้ออาทรมองเห็นคุณค่าของชีวิตอื่นในธรรมชาติ รวมทั้งตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมและร่วมกันพิทักษ์และอนุรักษ์ธรรมชาติ อันแสดงถึงแนวคิดนิเวศสำนึกที่มนุษย์เป็นมิตรต่อธรรมชาติ ดังที่ยุพียง ทศกร และมารศรี สอทิพย์ (2560) กล่าวถึงสำนึกนิเวศที่เป็นมิตรต่อธรรมชาติในการศึกษาสำนึกนิเวศ กลุ่มแม่น้ำโขง ในนวนิยายสายน้ำและชายชรา : เรื่องเล่าจากคอนผีหลงว่า การมองเห็นคุณค่าของชีวิตและสรรพสิ่งทั้งหลาย และการประจักษ์แจ้งในตัวตนที่แท้จริงเป็นกระบวนการทัศนวิสัยแบบองค์รวม มองเห็นตนเองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ ในขณะเดียวกันผู้เขียนได้วิพากษ์วิจารณ์มุมมองที่มนุษย์เป็นศูนย์กลางอันเป็นสาเหตุที่ทำให้ธรรมชาติถูกทำลาย เช่น การลักลอบล่าพะยูนซึ่งเป็นสัตว์สงวนที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ ผู้เขียนได้นำเสนอให้เห็นว่า เมื่อมนุษย์ถูกรอบงำด้วยระบบทุนนิยม มนุษย์จะแยกตัวจากธรรมชาติโดยตั้งตนให้อยู่เหนือธรรมชาติ และใช้อำนาจกำกับและควบคุมธรรมชาติเพื่อตอบสนองความต้องการของตน สัตว์จึงเป็นสินค้าที่ถูกล่าและทำร้ายโดยมนุษย์ ดังนั้นการที่มนุษย์ถือความชอบธรรมในการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติจึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้สัตว์หลายชนิดไม่อาจดำรงเผ่าพันธุ์อยู่บนโลกต่อไปได้ ดังที่ ธัญญา สังขพันธานนท์ (2561) กล่าวว่า การสูญพันธุ์ของสัตว์รวมทั้งการหายไปของสัตว์และพืชบางสายพันธุ์ล้วนแล้วแต่มาจากสาเหตุสำคัญคือ พฤติกรรมและการกระทำที่ยึดเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมีสาเหตุสำคัญจากการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่เบียดเบียนและทำลายธรรมชาติเกินกว่าที่ธรรมชาติจะสามารถรับได้ การแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืนคือการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการดำรงชีวิตของมนุษย์ให้สอดคล้องและกลมกลืนกับธรรมชาติ ดังนั้นการปลูกฝังให้มนุษย์มีจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมจึงเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนที่จะเติบโตไปเป็นผู้ใหญ่และอยู่ร่วมกับธรรมชาติในอนาคต วรรณกรรมเยาวชนจึงเป็นอีกหนึ่งช่องทางที่จะสื่อสารไปยังกลุ่มเด็กรุ่นใหม่ให้เห็นความสำคัญและตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม ตลอดจนมีกระบวนการทัศนในการดำเนินชีวิตที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ ดังที่ วรรณธิดา วิระวรรณ (2562) กล่าวถึงวรรณกรรมเยาวชนและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “บ้านชายทุ่ง” ว่า การแผ่ด้านธรรมชาติโดยเฉพาะในด้านความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ที่ดำรงอยู่อย่างเกื้อกูลกัน มักแทรกเสริมอยู่ในเนื้อหาอย่างสม่ำเสมอและจงใจ ทั้งนี้ผู้เขียนอาจเห็นว่า การให้เด็กอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อาศัยธรรมชาติเป็นแหล่งเรียนรู้ จะช่วยฝึกทักษะการสังเกตและการจดจำให้เด็กๆ ได้ดี เพื่อพัฒนาให้เขาโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่รักและเห็นคุณค่าของทุกสิ่งรอบตัว รู้จักการประนีประนอม น้อมรับให้เข้ากับสถานการณ์ ปัจจุบันจนสามารถดูแลรักษาธรรมชาติอย่างยั่งยืนต่อไป

จากการวิเคราะห์วรรณกรรมเยาวชนเรื่องเจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิงตามแนวทางการวิจารณ์เชิงนิเวศ ผู้วิจัยพบว่า วรรณกรรมมุ่งเน้นการปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์ธรรมชาติให้กับเด็กและเยาวชนแสดงให้เห็นถึงประโยชน์และความสำคัญของธรรมชาติ แต่ทั้งนี้ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นที่ปรากฏในตัวบทวรรณกรรมไม่ได้มาจากกลุ่มคนในพื้นที่เพียงอย่างเดียว แต่ยังมาจากกลุ่มนักท่องเที่ยว นายทุน รวมถึงโรงงานอุตสาหกรรมที่สร้างผลกระทบให้กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก แต่การสร้างสรรค์ตัวบทของผู้เขียนไม่ได้กล่าวถึงสำนึกการอนุรักษ์ธรรมชาติในกลุ่มดังกล่าว จึงเป็นที่น่าสังเกตว่าการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ธรรมชาติยังคงเป็นหน้าที่ของคนในชุมชน หรือคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบเท่านั้น ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าหากมีการปลูกฝังจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมผ่านตัวบทวรรณกรรมให้กับกลุ่มคนอื่นๆ ที่อยู่ในสังคม โดยเฉพาะกลุ่มอุตสาหกรรมให้ตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน วรรณกรรมก็จะเป็นอีกหนึ่งช่องทางหนึ่งที่ช่วยสร้างสำนึกเชิงนิเวศให้กับกลุ่มคนที่อยู่ในสังคมได้กว้างมากขึ้น

ท้ายที่สุดการศึกษาแนวคิดนิเวศสำนึกในวรรณกรรมเยาวชน เรื่องเจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิง จะมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นเตือนให้ผู้อ่านตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ในฐานะมิตรสหายที่อยู่ร่วมโลกเดียวกัน รับรู้ เข้าใจ และเห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติในด้านคุณค่าไม่ใช่สิ่งที่สร้างมูลค่า อยู่ร่วมกับธรรมชาติด้วยการพึ่งพาและเกื้อกูลไม่ใช่กอบโกยเพื่อหวังผลประโยชน์ ตลอดจนรักและหวงแหนธรรมชาติ เพราะมนุษย์ไม่อาจมีชีวิตอยู่ได้โดยปราศจากธรรมชาติ ดังที่แอลัน ไวส์แมน (Alan Weisman, 2007/2564) กล่าวว่า “ถ้าปราศจากมนุษย์ โลกจะยังดำรงอยู่ต่อไป แต่ถ้าปราศจากโลก มนุษย์ไม่อาจดำรงอยู่”

7. เอกสารอ้างอิง

- กิตติศักดิ์ ศรีแก้ววร. (2565). เจ้าหนูผู้พิทักษ์แห่งเกาะลิง. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครศรีธรรมราช: ศรีนครินทร์เอนเตอร์เทรต.
- ขวัญชนก นัยจรัญ. (2562). อุปลักษณะสัตว์ในนวนิยายเรื่อง “คนในนิทาน” : สัตวศึกษาตามมุมมองวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 11(3), 1-25.
- ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศน์. (2559). พินิจปัญหาสิ่งแวดล้อมผ่านมุมมองวรรณกรรมอเมริกันร่วมสมัย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. (2559). การวิจารณ์วรรณกรรมแนวนิเวศ (Ecocriticism). สืบค้นเมื่อ 7 พฤศจิกายน 2566, จาก <https://www.youtube.com/watch?v=l-jQiq-pt-PE&t=1340s>
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2556). *วรรณคดีสีเขียว: วาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: นาคร.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2560). *แวนวรรณคดีทฤษฎีร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: นาคร.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2561). *ใช้เพียงครึ่งจาน : สัตวศึกษาในมุมมองของการวิจารณ์เชิงนิเวศ*. สืบค้นเมื่อ 5 พฤศจิกายน 2566, จาก <http://literary2499.blogspot.com>
- นงนภัส คู่ขวัญเที่ยงกมล. (2554). *สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- พชรวรรณ บุญพร้อมกุล. (2562). *Ecocriticism นิเวศวิจารณ์: วรรณกรรม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม โลก*. นววิถี วิถีวิทยาร่วมสมัยในการศึกษาวรรณกรรม. (หน้า373-437).
- ยุพียง ทศคร และ มารศรี สอทิพย์. (2560). สำนักนิเวศลุ่มแม่น้ำโขง ในนวนิยายสายน้ำและชายชรา : เรื่องเล่าจากคอนผีหลง. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์*, 35(3), 9-113.
- วรรณธิรา วีระวรรณ. (2562). แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติในวรรณกรรมเยาวชนเรื่อง “บ้านชายทุ่ง”. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 11(1), 83-108.
- วรวิมล โรมรัตน์พันธ์. (2551). *ทุนทางสังคม กระบวนทัศน์ใหม่ในการจัดการสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: พิสิกส์เซ็นเตอร์.
- วศินรัฐ นวลศิริ. (2562). *รักษ์รู้ รักโลก : การเรียนรู้สหวัฒนธรรมผ่านวรรณกรรม สิ่งแวดล้อมภาษาอังกฤษ*. พิษณุโลก: โฟกัสมาสเตอร์พริ้นต์.
- วินัย วีระวัฒนานนท์. (2546). *สิ่งแวดล้อมศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- แอลัน ไวส์แมน (2564). *เมื่อโลกไม่มีเรา (The World Without Us)*. (สรณรัชฎ์ กาญจนะวณิช, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: ซอลท์ พับลิชชิง.